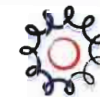

Rodna kuća
Milutina Milankovića
u Dalju

RODNA KUĆA MILUTINA MILANKOVIĆA U DALJU

KZC MILUTIN MILANKOVIĆ
КНИ МИЛУТИН МИЛАНКОВИЋ
CSC MILUTIN MILANKOVIĆ

Rodna kuća Milutina Milankovića u Dalju

IMPRESUM:

Izdavač: kzc "Milutin Milanković"

Urednik: Đorđe Nešić

Dizajn, prijelom: Mit, dizajn studio /www.mit.hr/

Tisak: IBL, Osijek

Fotografije: Stephan Wershansky, Radomir Kolarić,
Stanislav Mihčić, Dragan Dokić, Borivoj Čalić

Slika: "Kosmos" Mirka Ilića

Kuća

*Kažem Mati moja. A na tebe mislim, o Kućo!
Kućo lijepih nejasnih ljeta mog djetinjstva.*

(Czeslaw Milosz, Mélancolie)

...Kuća je naš
kutak u svijetu.
Ona je – često se
to znalo kazati –
naš prvi svemir...

Ona je uistinu kozmos. Kozmos u potpunom značenju te riječi. Intimno promatrano, nije li i najskromnija nastamba lijepa? Pisci "skromnog doma" često evociraju taj element poetike prostora...
(Gaston Bachelard, Poetika prostora, str. 28., Ceres, Zagreb, 2000.)

U životu čovjeka kuća odbija neizvjesnosti, ona obilno nudi promišljanje o postojanosti, o neprekidnom trajanju. Bez nje, čovjek bi bio raspršeno biće. Ona održava čovjeka za trajanja stvarnih olujnih nepogoda, a i tijekom životnih nedaća. Ona je tijelo i duša. Ona je prvi svijet ljudskog bića. Prije nego što je bio "bačen u svijet", kako to govore brzoplete metafizike, čovjek biva položen u zipku kuće. I u našim sanjarenjima kuća je uvijek velika zipka... (Isto, str.30)

Kada sanjarimo o rodnoj kući, u najudaljenijoj dubini tog sanjarenja sudjelujemo u prvotnoj toj toplini, u toj vrlo blagoj materiji materijalnog raja... (Isto, str. 31.)

Zahvaljujući kući veliki broj naših uspomena ima smještaj i ako se kuća učini malo složenijom, ako ima podrum i tavan, uglove i hodnike, naše uspomena imaju sve određenija skrovišta. U njih se vraćamo u svojim snatrenjima za čitava života... (Isto, str.31.)

Upravo na razini sanjarenja, a ne na razini činjenica, djetinjstvo u nama ostaje živo i pjesnički svrsishodno. Uz pomoć toga stalnog djetinjstva održavamo pjesništvo prošlosti. Onirički nastanjivati rodnu kuću više je nego prebivati u njoj kroz uspomenu, to znači živjeti u nestaloj kući onako kako smo o njoj snivali... (Isto, str. 38.)

Očinski dom i Dunav

Milutin Milanković o svojoj rodnoj kući u Dalju

Kuću u kojoj sam se rodio nasledio je moj otac od moga dede, a deda je kupio početkom tridesetih godina prošloga veka (19. – nap. prir.), ako se dobro sećam, od nekakvog Kuzmanovića ili Krsmanovića, koji je, verovatno, i sam bio trgovac, jer ceo raspored kuće govori da je naročito sazidana za taj posao. Kuća leži na uglu Erdutskog sokaka i Male ulice, koja vodi pored oba kućna vrta do samog Dunava. U toku poslednjeg rata (2. svjetskog – nap. prir.) kuća je toliko stradala, a i njen uređaj, inventar i nameštaj razneseni su na sve strane da ne znam da li od nje postoje ostaci ili

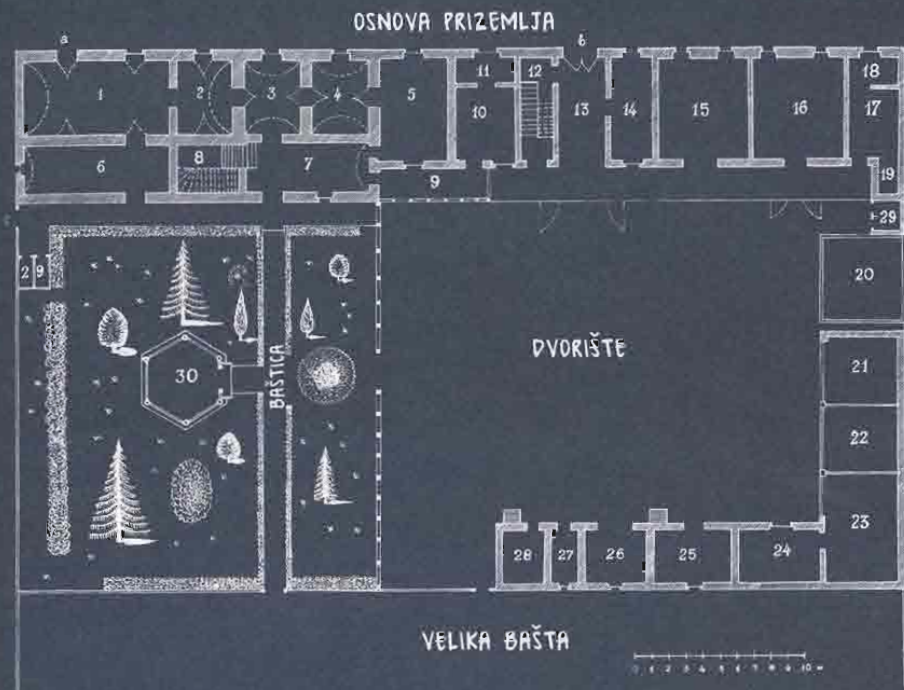
ruševine, a ne žalim da se o tome lično uveravam. Pišući ove uspomene, ja sam je u mislima vašpostavio u njenom nekadašnjem nepovređenom stanju. Nacrtao sam, po sećanju, njen plan, osnovu njenog prizemlja i prvog sprata njene stambene zgrade. Taj plan je, što se tiče rasporeda pojedinih prostorija, veran, a tek nekojim svojim merama odstupa, možda, od stvarnosti. Taj crtački posao pričinio mi je uživanje, verovatno slično onome što ga je osetila Vukova ćerka kada je, po sećanju, nacrtała lik Brankov...

Posmatrana sa ulice, kuća se razlikuje od susednih samo svojim frontom, dugačkim kakvih pedeset metara, i svojim gornjim spratom kakvoga nije imala nijedna druga kuća u Dalju, jer su sve njegove kuće bile samo prizemne. Taj sprat protezao se preko dve petine fronta, a ostatak imanja bio je jednostavna prizemna zgrada. Pojedini delovi kuće sazidani su, prezidivani i doziđivani u raznim dobima prošloga, a možda i pretprošloga veka.

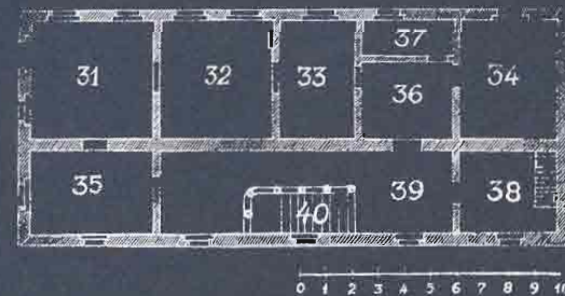
Nastariji deo imanja je ona jednospratna zgrada. Njene prizemne prostorije označene su u mom crtežu sa 1 do 8. Razlikuju se od svih ostalih time što su zasvođene komplikovanim sistemom svodova. Na masivne debele spoljne zidove prostorija 1 i 2 naslanja se skoro polukružni zidani svod, a na mestima gde se u uzdužnim zidovima pojavljuju vrata ili prozori jedan deo tog svoda zamenjen je poprečnim manjim svodovima, takozvanim „štihkapama“ (Stichkappe). Simetrije radi, takovi poprečni svodovi smešteni su i na suprotnoj strani glavnoga svoda, i onde gde ne bi posotojala njihova potreba. Kod prostorija 3 i 4 obrnut je slučaj. Tu se glavni svod oslanja na pregradne,

opet vrlo debele zidove, a nad vratima tih zidova smeštene su „štihkape“. Time je dobiven, doduše komplikovan, ali arhitektonski vrlo upečatljiv, skoro monumentalan, sklop svodova. Te svodove zidali su neki od starih, davno izumrlih majstora – neimara, možda koji od onih koji su zidali daljsku crkvu.

Prvi sprat te stare zgrade, predložen na priloženoj manjoj slici, prezidan je godine 1868. Do prezidivanja, došlo je zbog toga da bi se drveni doksati toga sprata zamenio zidom. Sobe tog gornjeg sprata su, zbog svojih zidova koji su tanji i viši od zidova prizemlja, veće i prostranije od soba donjeg sprata, zbog svojih ravnih

OSNOVA GORNJEG KATA STAMBENE ZGRADE

LEGENDA

PRIZEMLJE

- A) ULAZ S ULICE U TRGOVAČKU RADNJU
- B) KAPITA I PROLAZ S ULICE U DVORIŠTE
- C) ULAZ IZ MALE ULICE U BAŠTU
- 1. TRGOVAČKA RADNJA
- 2, 3, 4, 5. SOBE ZA STANOVANJE
- 6. SKLADIŠTE TRGOVAČKE RADNJE
- 7. HODNIK
- 8. STEPENIŠTE ZA ULAZ NA PRVI KAT
- 9. ZASTAKLJENI HODNIK
- 10. KUHINJA
- 11. SOBA ZA SLUŽAVKE
- 12. STEPENIŠTE ZA TAVAN SPOKEDNE ZGRADE
- 13. KAPITA ZA KOLSKI PROLAZ
- 14. SOBA ZA TRGOVAČKE POMOĆNIKE
- 15. KACAKA I SKRIVE ZA VINOGRADARSKI POSAO

- 16. ŠTALA ZA KONJE
- 17. SUŠIONICA
- 18. PEČARA
- 19. KRUSNA PEĆ
- 20. SMEČARNIK
- 21. REMIZA ZA KOLA
- 22. REMIZA ZA SAONICE, PLOGOVE I POLJOPRIVREDNE SPRAVE
- 23. STAJA ZA KRAVE
- 24. SVINTAC
- 25. SKLADIŠTE TRGOVAČKE RADNJE
- 26. REMIZA ZA KARUČE
- 27. KOKOSINJAC
- 28. SPREMNIŠTE ZA UGLJ
- 29. NUŽNICI
- 30. BAŠTENSKI PAVILJON

GORNJI KAT STAMBENE ZGRADE

- 31, 32, 33, 34, 35. SOBE ZA STANOVANJE
 - 36. PREPSOBLJE
 - 37. SOBA ZA UMIVANJE
 - 38. OSTAVA ZA ULAZ NA TAVAN IZNAD STAMBENE ZGRADE
 - 39. HODNIK
 - 40. STEPENIŠTE ZA SILAZAK U PRIZEMLJE
- * IZNAD PROSTORIJA 23. DO 28. PRIZEMLJA NALAZIO SE ČARPAK ZA KUKURUZ OD TESANE GRADE, A IZNAD NJEGA TAVAN ZA ŽITO, POKRIVEN CRJEKOM

tavanica izgledaju i modernije. No ipak se bolje živelo u donjem stanu. Tu je vladala preko cele zime ugodna stalna toplota, a preko leta divna hladovina. Njegovi stoletni svodovi izazivahu, već samim svojim oblikom, ugodan osećaj sigurnosti i zaštićenosti.

Ostali delovi kuće mlađeg su doba. Svoj definitivni oblik dobiše tek sedamdesetih godina prošloga stoleća (19. – nap. prir.). U to doba moj otac bio je razvio u većoj meri svoju poljoprivrednu delatnost. Za njegovo vinogradarstvo bio mu je potreban dublji i prostraniji podrum no onaj što se nalazio pod starom zgradom. Zato je celu sporednu zgradu sa ulice prezidao, a ispod njenih prostorija, označenih u priloženom planu sa 5 do 15, položio zasvođen podrum, dug preko dvadeset metara. U to doba podignute su ili prezidane i ostale gospodarstvene zgrade oko avlije, a ona patosana ciglom i spojena Dunavom podzemno položenim odvodnim kanalom.

Svoju građevinsku delatnost završio je moj otac i, u neku ruku, krunisao podizanjem baštenskog paviljona, označenog u priloženom planu sa 30... Taj paviljon bio mi je vršnjak, jer je sazidan iste godine kada sam se rodio. Iste godine posadena su i ona stabla koja su u priloženom planu shematski naznačena, a među njima i ona dva bora koja su me svojim rastom desetostruko nadmašila. Sva ta drveta su se za vreme moga uzrasta razgranala toliko da su našu "malu bašticu" prekrilila svojim zelenim krošnjama u čijem su se hladu rascvetale ruže, ljiljani, tuberoze i drugo cveće.

Taj silni Dunav zapljuskivao je svojim talasima i postepe-no nagrizao naše imanje, ali ga nije nikada preplavljivao, jer je desna obala Dunava, na kojoj se nalazi Dalj, viša od leve obale, a i cele bačke ravnice.

Milutin Milanković, Uspomene, doživljaji i saznanja, str. 39–43., SANU, Beograd, 1979./

Stara gospodska kuća

Tako sam, posle dovogodišnjeg odsustvovanja, ugledao opet zelene šalukatre moga očinskoga doma, i u njegovu dvorištu primio ogromni ključ njegovih teških gvozdenih glavnih vrata...Njen gornji sprat, sa svojih sedam soba, isti (je) onakav kakav je bio u mom detinjstvu.

Ali u tim intimnim prostorijama ne stanuje niko više. Naši stari su pomrli, a mene i mog brata odveo poziv na drugu

Tu je još ceo starinski nameštaj, fotelje sa koso zavaljenim naslonima, komode sa ispupčenim trbusima, stolovi sa podvijenim nogama; po zidovima vise još slike mojih roditelja i praroditelja i potamnela ikona Svetog Đorđa sa svojim srebrnim kandiocem.

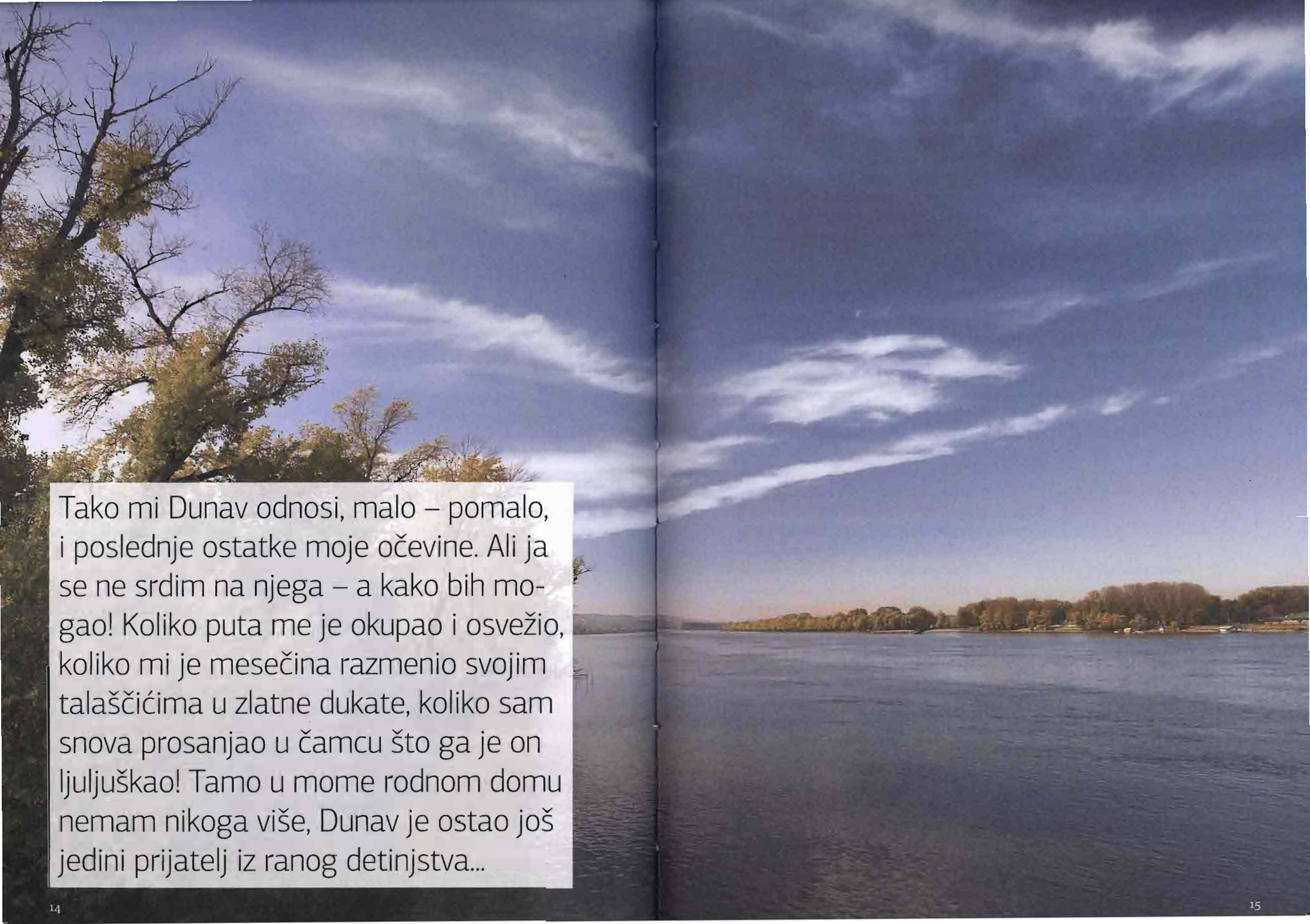
stranu. No, obojica volimo svoj očinski dom toliko ljubomorno da ga nikom drugom ne dajemo ni na upotrebu, a sami ga posećujemo tek s vremena na vreme. To je stara gospodska kuća koja je, blagodareći svojim debelim zidovima, preturila već sto godina preko svoje glave. Ova je najviše stradala, nju opravljam i krpim pri svakoj svojoj poseti.

Park, vrt i Dunav

Iza kuće, pa do samog Dunava, pruža se, nekad lepo uređen, a sada zapušten park i vrt, koji nije više ni jedno ni drugo. Istina, njegova stara stabla – sada su još veća i lepša nego što su nekad bila, ali u njihovu debelom hladu vode borbu korov i podivljalo džbunje sa poslednjim ostacima nekadašnje kulture. Krčeći sebi puta kroz taj šiprag, nailazim na još koju plemenitu ružu, lafrans ili maršalni, i njihov otmeni duh vaskrsava u mojoj duši celo moje zlatno detinjstvo.

Ko bi mislio da miris jedne ruže može sačuvati u sebi hiljadu uspomena!? Granica moga podivljalog parka je, kao što sam već rekao, sam Dunav. Njegovo ogledalo leži, doduše, i pri najvećem vodostaju, dobra tri stasa ispod mog zemljišta, ali to ga ne sprečava da on ovo, i bez zuba, ne nagrizi iz godine u godinu. Davno je već kako je izgrickalo onu tarabu koju su moji roditelji podigli duž njegove obale, da joj se mi, deca, ne bismo približavali. Odneo je i onaj drvored okruglih akacija, zasaden na dva koraka pred tom tarabom; samo još jedno jedino stablo njegovo visi, pretureno, ali pridržavano za obalu svojim žilama, i kupa svoju krošnju u talasima koji će ga skoro progutati.

Tako mi Dunav odnosi, malo – pomalo, i poslednje ostatke moje očevine. Ali ja se ne srdim na njega – a kako bih mogao! Koliko puta me je okupao i osvežio, koliko mi je mesečina razmenio svojim talaščićima u zlatne dukate, koliko sam snova prosanjao u čamcu što ga je on

Tako mi Dunav odnosi, malo – pomalo, i poslednje ostatke moje očevine. Ali ja se ne srdim na njega – a kako bih mogao! Koliko puta me je okupao i osvežio, koliko mi je mesečina razmenio svojim talašćicama u zlatne dukate, koliko sam snova prosanjao u čamcu što ga je on ljuškao! Tamo u mome rodnom domu nemam nikoga više, Dunav je ostao još jedini prijatelj iz ranog detinjstva...

ljuljuškao! Tamo u mome rodnom domu nemam nikoga više, Dunav je ostao još jedini prijatelj iz ranog detinjstva...

Inače, zaista, nemam bližih poznanika ni u samom mestu, sa čijim sam se stanovništvom i u detinjstvu malo družio. Ali se ipak ne osećam usamljen kod toliko milih predmeta koji me okružuju. Kada se ne šetam po vrtu ili ne pišem i ne računam u njegovom paviljonu, ja hodam po sobama, posmatram stare portrete i slike, otvaram fioke komoda i vrata ormana, koja, odučena od toga, zavrište od iznenađenja. Svaki od tih ormana predstavlja po jedan mali familijarni arhiv.

/Milutin Milanković, Kroz vasionu i vekove, str.127–130., Zavod za udžbenike, Beograd, 2008./

(Zemlja) se i dalje kreće i okreće, pa evo, baš zbog toga, uzdigao se Mesec nad Dunavom. Blaga mesečina obliva moj stari vrt, a u njegovu jorgovanu pevaju slavuji.

/Milutin Milanković, Uspomene, doživljaji i saznanja, str 142., SANU, Beograd, 1979. /

Ekonomsko dvorište

Da otpočnemo naš obilazak sa onim delom imanja koji je služio poljopriredi. Pođimo kroz vratanca ove niske ograde, koja ga deli od vrta, u veliko dvorište. Njegova kaldrma od pečene cigle, koja ga pokriva po celoj njegovoj površini, preživela je ljudski vek. Još danas, posle šezdeset godina, razaznaju se na površini tih cigala inicijali imena mog oca i podsećaju me na njegovu ciglanu i njenog nadzornika Marka. Oko dvorišta nalaze se čardaci, ambari, magacini, štale, kaccare, remize za kola i poljoprivredne sprave. Nekad pune, sada su te zgrade prazne. Tu smo, kao mala deca, najradije boravili, sakrivali se i igrali lopova i žandara ili od dvokolica, koje su se, inače, zaprezale pred plugove, sastavljali železničke vozove. Uveče, kad su se naši kočijaši vraćali sa poljskih poslova, smeli smo da ujašimo umorne konje, sem dve kobile koje to nisu trpele, da projašimo oko dvorišta i ujašimo i u samu štalu, bez opasnosti da zakačimo glavicom o ragastov njenih niskih vrata.

/Isto, str. 193–194./

Učionica

Pođimo, da stvarnim uspomnama oživim to doba moga detinjstva, na gornji sprat naše zgrade za stanovanje. Tu, odmah, pored masivne hrastove balustrade stepeništa, stoje vrata koja vode u jednu duguljastu sobu, nazvanu biblio-

teka. U njoj stoje još dva stara ormana sa knjigama, jedan orman za spise, globus na kojem sam nekad učio geografiju i računaljka na kojoj sam vežbao. To je nekad bila naša učionica.

/Isto, str. 195./

Gosti

...U očinskom domu ostadoše samo naša majka, baba, i obe sestre sa svojom guvernantom. Ali za vreme školskih raspusta, ožive opet naša kuća. Mi se vratismo i povedosmo sa sobom prvu partiju naših bratića i vršnjaka. Svako-ga leta dolazaše, na duži boravak, brat moga dede, stari pukovnik Dimitrije, sa svojom suprugom i sinom Jovanom koji je, iako je pripadao starijoj generaciji, bio samo devet godina stariji od mene. U isto doba dolazio nam je i stariji brat moga oca David, septemvir, sa svojom suprugom. Jednog milog gosta mal'ne zaboravih: jedno malo konjče sa dugačkom grivom koje nam je ujka Vasa slao svakog leta na jahanje.

Valjalo je sve te goste udobno smestiti. To je bilo, blagodareći prostranstvu naše kuće, moguće. Ceo gornji sprat njen stavljen je gostima na raspoloženje. Ono malo sopče pored biblioteke, bilo je prenoćište za samce, ovaj veliki salon sa četiri prozora za goste koji su dolazili na obdanicu; ova plava soba, za porodicu pukovnika, a ova žuta, za porodicu septemvira. I ova guvernantina soba mogla je da primi još jednog ženskog gosta. Mi, domaćini, stanovali smo uvek udobno

u prizemlju, jer su njegove sobe, zasvođene, a debelih zidova, bile zimi tople, a leti hladovite.

Ono malo sopče gornjeg sprata imalo je svoj naročiti značaj. U njemu se nalaze, u šestospratnom rafu, još sada, neke retorte i razne čudne sprave. To je bio moj hemijski laboratorijum, a tu ima još i sada raznih lovačkih sprava. Moja lovačka puška koju sam vrlo voleo zaplenjena je, za vreme svetskog rata, kao opasno oružje, u trenutku kada mene, kao državljanina Srbije, odvedoše u ropstvo i zavodoše me u spisak zarobljenika – beše li to neka naročita počast? – pod bojem jedan. To moje sopče pretvarano je, svako leto, za vreme boravka gostiju, u njihovu zajedničku umivaonicu. Mesto mojih hemijskih sprava, smešten je u raf pribor za toaletu naših gostiju, a na ovaj dugački čiviluk obešeni su ubrusi za njih. Moja baba ih je sve svaki dan menjala i prebrojavala. Ako se desilo da ih je trebalo obesiti trinaest, ona je okačila brže-bolje, zbog nesrećnog broja, još i četrnaesti.

Doručak i ručak

Naš baštenski paviljon služio je kao trpezarija. Doručak je otpočinjao izjutra oko šest časova – satri pukovnik držao se vojničkog, a moja baba domaćinskog reda – a trajao, u ugodnom razgovoru, do posle deset časova, kada sam se ja, kao poslednji, ovde pojavio. Ostali deo dopodneva proveden je u bašti ili na Dunavu. Tu je, neposredno ispod vrta,

vezana lancem za obalu, plivala na svom splavu naša kupaonica sa dve kabine i dva svoja bazena za neplivače. Mi deca, upotrebljavali smo je samo za presvlačionicu da sa njenog splava ili sa njenog krova skočimo u talase Dunava.

Za ručak se sedalo oko jedan. Sve što je za nj bilo potrebno, davalo je naše imanje: bašta sav zeleniš, od prostačkog luka pa do gospodskog karfiola i špargla, voćnjak, najlepše voće, kokošarnik svu perad, kravara sve mlečne proizvode, a podrum fina daljska vina. Ribe, ulovljene u Dunavu, dolazile su, neposredno odande, pravo na vatru.

Najteže je bilo s pijaćom vodom: bunarska nije valjala, a dunavska je bila toliko zamućena da se morala cediti kroz filter, obrazovan od velikog ćupa i šljunka.

Naposletku je i to pitanje srećno rešeno: svakodnevno je dovoženo bure izvorske vode iz daljskog atara. Za hlađenje vode i vina postaralo se zimi, smeštajući tridesetak kola dunavskog leda u lednjak, duboku jamu prekrivenu kolibom, a podignutu u bašti, u debelom hladu. Posle ručka povukli su se stariji na odmor, a mladi su otišli na kuglanu iza čardaka ili su se vežbali za večernju predstavu.

Pred veče vožnja kolima u polja i vinograde ili čamcem po Dunavu. Posle večere igranka, koncerat ili pozorišna predstava u paviljonu, sve u režiji pukovnikovog sina Jovana, kasnijeg diplomate, virtuoza na violini i klaviru i stručnjaka za sva pitanja umetnosti.

Berba vinograda

Tako su prohujali letnji dani kao kratak san. Krajem septembra održana je berba naših vinograda. Njen svršetak bio je ubek svečan. Doveden je gajdaš, a beračice su se bolje obukle i doterale. Od ovih je odabrano dvanaest najkitnjastijih, koje će da nose, u svečanoj povorci, najlepše plodove vinograda, evenke, spletene od probranog plemenitog grožđa. Kad su poslednja kola, sa svojim tovarom muljanog grožđa, ostavila vinograd, tj. kada je berba bila stvarno dovršena, obrazovana je povorka berača: na čelu gajdaš, za njim devojke sa evenkama, iza ovih ostali berači, a na kraju naše vinogradžije. Uz svirku i pevanje krenula je ta povorka u Dalj, dokle je trebalo više od sat hoda.

Mi domaćini i naši gosti, krenusmo docnije. Ceo naš vozni park morao je biti mobilisan: i teške karuce sa kravom i one lake, mala putnička kola i ona kojima gospodar upravlja. Potrpasmo se u njih kako smo znali i krenusmo kući. Kada stigosmo onamo, berači već ispunili dvorište, a iz podruma je izvaljano bure vina da se isprazni do dna. Gajdaš je zasvirao, a kolo povedeno.

Iza berbe razidoše se, i gosti i sinovi doma, na sve četiri strane.

/Isto, str. 198-201./

Mika Alas uči da pliva na Dunavu kraj Dalja

Dolaskom u Beograd vratio sam se u krilo svoga naroda i svoje porodice. Svakoga dana osećao sam to sve jasnije, no u punoj meri kada po završetku školske godine dodoh u Dalj da onde provedem veliki školski raspust. Majka me zagrlila kao da sam se vratio sa daleka puta; svi mi se obradovaše, a naši psi Bob i Cezar izbezumiše se od radosti. Stari naš dom ožive i podmladi me. U njemu se okupi sva naša porodica i rodbina. Onamo dođoše da provedu letnji odmor moja sestra Milena, njen muž, i moj brat Bogdan, koji je u međuvremenu svršio svoje studije, položio doktorat i dobio nameštenje u profesora realke u Zemunu. Onde se okupiše i naši rođaci iz Oseka i Beograda, a onde me poseti sa svojom majkom i moj novi drug Mihailo Petrović. Došao je meni u školu.

Naš Mika Alas, kako su ga svi zvali, neustrašiv ribar koji je svoj život proveo na Savi i Dunavu, i morskim lađom, a između oba pola Zemljina, prokrstaro Atlantski i Indiski Okean, nije umeo da pliva i zato se jedanaest puta davio u Savi i Dunavu, i uvek se jedva spasao. Zato ga pozvah da mi dođe u Dalj da ga naučim plivanju, a on se rado odazva mom pozivu. U Dalju je bilo sve pripremljeno za Mikin kurs plivanja: lep nov čamac, sagrađen u Vukovaru, plivao je, lancem privezan uz obalu, ispod naše bašte. Njime sam sa bratom Bogdanom

svakodnevno krstaro po Dunavu, kupao se u njegovim talasima i sunčao se na njegovim sprudovima. Na takav jedan lep čist sprud, koji se blagim nagibom spuštao u reku, odvedoh svoga đaka da ga naučim veštini plivanja. Mika uđe hrabro u vodu, ali samo do kolena, ja kleknuh u vodu, ispružih levu ruku i rekoh mu da legne preko nje. On pokaza, iako zabrinuta lica, nameru da me poslušaju, no čim okvasi trbuh i grudi, pobeže glavom bez obzira. Sav moj trud da ga vratim u reku ostade bezuspešan. Obrukasmo se obojica: ja, kao učitelj; a on, kao đak. Sva sreća što je Miki daljska ružica prijala bolje od dunavske vode, a naši izleti u Daljsku Planinu i u Osek zanimali su ga više no pravila plivanja, te nam taj njegov boravak u Dalju ostade obojici u lepoj uspomeni.

/Isto, str. 421./

Oproštaj s očinskim domom

Iluzija može imati slast najlepše stvarnosti, pa i više, jer stvarnost ima uvek svojih gorčina...Zato bežim rado od sveta i tražim utočišta u samoći i snovima. To me i dovede ovamo u Dalj. Ali sam ovo moje prebivalište zatekao u žalosnom stanju. Dunav, pritešnjen na drugoj svojoj obali novim nasipom, kida u svome besu nemilosrdno moj vrt. Kapije, tarabe i šalukatre moga očinskog doma, pa i lepi paviljon, trunu, napušteni i neodržavani. Krov opustele kuće prokišnjava u tajnosti, a niko to ne primećuje dogod ja ne dođem i ne vidim

šta se dogodilo. Onda moram da menjam rogljeve, oluke i cele delove krova. Održavanje mog očinskog doma prekoračuje moje prihode, moraću ga prodati.

To sam danas uvideo i odlučio. No, pre izvršenja ove odluke, hteo sam da se o tome posavetujem i sa mojim starima. Zato sam posetio i njihove grobove, i, pogнутe glave, došao im da sam, tražeći istinu, potrošio sve zemaljsko blago koje su oni stekli i meni ga ostavili. Zamolio sam ih da mi to oprostite i uvažite kao olakšavajuću okolnost da sam im ime očuvao čisto i podigao mu, svojim delima, trajniji spomenik no što su oni kameni koji stoje na njihovim grobovima. Moji stari su me saslušali i dali mi, bez prekora, svoj pristanak i blagoslov; nikome više nemam da odgovaram.

Vi ste sigurno čuli za ona imanja feudalnog plemstva koja su se zvala *fideicommissum perpetuum*, imanja koja su bila neodvojno vlasništvo porodice za večna vremena. Njih, verovatno, više i nema, sem ako se taj pojam ne primeni na duhovnu svojinu. Nju, zaista, smatram za svoj feudalni posed. Njega ne mogu otuđiti, sve kada bih to i hteo. Zato ne mogu osiromašiti.

/Isto, 367-369./

Poslednje poglavlje o očinskom domu

Lađa prođe pored onog mesta obale na kojem se nalazio moj očinski dom.

Sagledah mu samo visoki krov jer su ga ostalog zakrili borovi našeg vrta porasli za minulih pet godina. Obradovah se kad ih videh u nesmetanom porastu, ali se rastužih pri pomisli da je taj naš očinski dom opusteo. U njemu je posle smrti naše majke ostala jedino sestra Vida. Sa svojim slabim živcima nije bila u stanju da pored tuđe podnosi i samotinju, već se preselila u Osek. Naš dom ostade nenaseljen, a njegova ulazna gvozdena vrata zabravljena.

U tom stanju ga zatekoh kada prvom prilikom podoh iz Beograda u Dalj da posetim i oslobodim korova grobove svojih roditelja i braće. Onda uvideh da se moram pobrinuti i za dom živih.

U jesen 1920. podoh sa ženom i sinom u Dalj da naš očinski dom probudimo iz petogodišnjeg sna. Otključasmo njegovu ulazna vrata i udosmo unutra. Učini mi se da sam kročio dvadeset godina unatrag. U stanu je stajao celokupan njegov starinski nameštaj na svom starom mestu, raspoređen kao u doba kada smo tu živeli u neokrnjenoj srećnoj zajednici. Radoznalim pogledom posmatrao je moj sinčić sve što se u stanu nalazilo, fotelje sa koso zavaljenim naslonom, komode sa ispupčenim trbuhom, stolove sa podviženim nogama, portrete mojih roditelja i praroditelja, Isajlovićevu ikonu svetog Đorđa sa njenim srebrnim kandiocem.

...Naša mala bašta kojoj su nekad, u njenim rundelama, cvetale ruže i drugo plemenito cveće, izmenila je svoj nekadanji izgled. Otmene ruže, nenegovane, a zimi nezaštićavane od mraza, i drugo iz

Sada sedim, možda poslednji put, u paviljonu moga vrta i pišem ove redove... Imetak može imati različite oblike, pa ne mora uvek biti materijalan, nego sme da bude i duhovni. Ako dozvolite i taj njegov oblik, onda, i kao beskućnik, neću biti sirotinja.

inostranstva uvezeno cveće, podleglo je domaćem življu koji se na svom dedovskom tlu mogao održati i razvijati bez tuđe pomoći. Ta nova generacija nosila je, mesto bivših stranih imena hortenzija, tuberoza, lafransa, maršalnika, - čista srpska imena, lepe Kate, lepog čoveka i smrdljivka. I domaće džbunje i drv-lje, šimšir, jorgovan, bagrem, jela, bor, neometano je raslo i razgranjavalo se i okruživalo naš baštenski paviljon. Obradovah se kada ga videh i pristupih mu bliže. Izgledao je, još uvek, odlično i očuvao svoj mladalački izgled kao i ja, njegov vršnjak. Odabrana građa od koje je bio načinjen, zaštićen dobrom masnom bojom, i betonski patos ostali su neoštećeni; jedino njegov limeni krov zahtevao je pokoju zakrpu. I njegov veliki okrugli sto, izračunat za dvanaest osoba, stajao je na svojim čvrstim nogama. Toga dana seli smo za taj sto samo nas troje, ali se ne osetismo usamljeni. U krošnjama stabala koja su okruživalanaš paviljon naselili se mnoštvo ptica. Naša osamljena baštica bila je za njih pravi raj gde su mogle bezbrižno živeti...
...Iz dvorišta pođoh u našu veliku baštu, koja je nekada, sa svojim drvoredima, voćkama i lejama, bila mešavina parka, voćnjaka i rasadnika zelja. Čim stupih u nj, primetih da je njegova glavna aleja koja je vodila iz male bašte pravo ka Dunavu prestala da to bude: od nje su ostala samo dva kestenova stabla. Bujno razgranati, ličila su preostalim kula-ma razorena grada. Oko njih vladala je pustoš, voćke se sasušile, a leje zamenio korov i osvojio ceo prostor, sve do Dunava. Nekada je tu, duž obale reke, bio zasađen lep drvored bagremova čije su

krošnje, skresavane svake godine, imale loptast oblik. I taj drvored je nestao, odneo ga Dunav koji je, iz godine u godinu, nagrizaio naše imanje. No iz korenova tih stabala i njihova semenja izniknuli su izdanci, zamenili drvored gustim šipragom i njime oivičili našu baštu prema Dunavu.

Približih se toj živoj ogradi i preko nje ugledah večnu silnu reku. Tu ispod mojih nogu, tekla je svojim dostojanstvenim tokom, ne brinući se za svetske događaje i ljudske nevolje. Moj vidik obuhvatio je i bačku ravnice sa njenim zelenim vrba-cima. Na Dunavu, nedaleko od obale, sa-gledah dva velika čamca. Sa njih su vešti alasi, potomci nekadanjih tradicionalnih ribarskih porodica, izvlačili svoju veliku mrežu spuštenu između čamaca u vodu. Njihovi napregnuti mišići pokazivali su da je puna ribe. I moj sinčić posmatrao je sa uživanjem i pažnjom taj prizor, a u meni se razbudiše uspomene moga detinjstva. Obradovao sam se što sam opet video svoj stari Dunav i bio svestan da mi ga, sa mesta na kojem stojim, niko ne može preoteti. On je, ustvari sastavni deo moga imanja i daje mu njegovu staru lepotu, pored sve pustoši koja je na njemu zavladao.

...Videh da krov kuće prokisava na nekoliko raznih mesta. Ostareo i istrunuo! Treba ga zameniti novim...Opravka i uređenje kuće zahtevaju mnogo truda i troška. To nas uplašilo, no uverismo se da drugog izlaza nema. Našem stanu potrebna je hitna pomoć; nastupila je jesen, zima će ga sasvim upropastiti. Idućeg dana pristupismo izvršenju te na-

mere...Prikupih zidare i dundere, a Tinka žensku poslugu, a nabavih i potrebni građevinski materijal. Za mesec dana kuća bi opravljena i pokrivena novim krovom, imanje zatarabljeno, korov iskrčen, a šiprag na obali Dunava sakresan.

U unutrašnjosti kuće vladala je uzorna čistoća. Tinka ju je pretresla od podruma do tavana, istresla i sredila do najsitnijeg predmeta unutrašnjosti svakog ormara, komode i sanduka. A njih je bilo mnogo, krcatih odelom, opremom, rubljen, dokumentima i najraznoličnijim predmetima. Čega se tu nije nakupilo za vreme triju generacija! Od dedove burmutice do unučetove igračkice. Bilo je tu iznenađenja za nas sve troje: za Tinku staromodnih šalova i vezova, za Vaska dečijih igračaka, dečačkog oružja i prave vojne opreme, za mene celokupni porodični arhiv, čuvan u gvozdenoj kasi ili rasturen po fiokama komoda i stolova i sanducima tavana. Prikupio sam ga, sredio i pregledao; obuhvatio je razmak od sto godina. Sredio sam i našu biblioteku; njene najdragocenije knjige, prva izdanja naše novoveke književnosti, nadoh zabačene na tavanu.

Zabeleo se već prvi mraz kada završismo svoje poslove. Tinka pojuri u Beograd da istrese i spremi naš tamošnji stan odakle smo odsustvovali četiri meseca. Tri dana docnije zavravih sva vrata svog očinskog doma i pođoh sa sinom u Beograd.

Prodoše skoro dve godine kada, jula meseca 1922, dođosmo opet u Dalj. Za sve to vreme nije niko ulazio u naš dom, sem prašine koja je ponovo prekrilila

njegove podove, zidove u nameštaj. Tinka ponovo zasuče rukave da ga istrese, a meni pade u dužnost da na njemu izvršim neke manje opravke i okrpim tarabe. Iskrčismo još korov u baštama, i za nekoliko dana bilo je sve u svome redu... Ipak nam za vreme tog našeg boravka u Dalju dođoše mili gosti za nekoliko dana boravka. To su bile moje kolege, profesori beogradskog Univerziteta Pavle Popović i Tihomir Đorđević, dva prisna prijatelja.

Iduće, 1923. godine nismo išli u Dalj. Duže odsustvovanje iz Beograda nije mi dozvolilo pitanje reforme našeg kalendara...

Zato podosmo u Dalj tek 1924. godine da onde proslavimo našu slavu, a moja porodica provede mesec dva dana. No taj naš boravak bio je zagorčan Vaskovom bolesti...

Ta iskustva opredeliše nas da pri našim idućim letovanjima našu slavonsku ravnice zamenimo austriskim bregovima. No pobrinusmo se da naš, očinski dom ne ostane napušten i zapuštem. Moj brat Bogdan, koji se oženio 1917, živeo je u Sarajevu kao profesor gimnazije. Kada su mu njegove dve ćerčice porasle, provodio je sve svoje letnje raspuste u Dalju.

Tako je naš očinski dom ponovo živeo, a mi odilazili onamo na kraće boravke. Godine 1927. sazidao sam i namestio svoju kuću u profesorskoj koloniji Beograda. Zaželeh se da u tom svom domu imam i koju uspomenu iz Dalja, a isto tako i Bogdan u svome sarajevskom domu. U

Dalju je bilo dva salonska nameštaja koji su onde bili izlišni i suvišni. Podelismo ih među sobom. Isto tako i portrete naših predaka; ja uzeh starije, a Bogdan mlade. To je bilo sve što iz svoga očinskog doma spasosmo od propasti.

Nekrolog

Kada sam se 1909. godine preselio u Beograd i postao vanredni profesor Filozofskog fakulteta tamošnjeg Univerziteta, ja sam sve školske raspuste provodio u Dalju. Onde me je zatekao i Prvi svetski rat i odveo u ropstvo. No kada sam se iz njega vratio retko sam odlazio u Dalj...Ti boravci (po domaćim i stranim ljetovalištima i banjama – prim. prir.) otuđiše me od mog očinskog doma u Dalju. No onde je moj brat Bogdan sa svojom porodicom provodio letnje raspuste i održavao ga u redu. Tek godine 1937. odoh sa svojom suprugom u Dalj. Tada se Bogdanova starija ćerka udavala i venčavala u staroj daljskoj crkvi. Tom prilikom okupila se sva naša rodbina u Dalju, Milankovići i Muačevići. To je bio poslednji, veseli, skup naših dveju porodica jer ubrzo iza toga otpoče i Drugi svetski rat sa svim njegovim nevoljama. Prilikom tog poslednjeg boravka u našem domu zatekao sam ga u dobro očuvanom stanju. U njegovih jedanaest prostorija za stanovanje stajao je još njegov stari nameštaj sa svim njegovim priborom. Tako smo u njemu mogli smestiti sve svadbene goste i počastiti ih po starom svadbenom običaju. I prostrana kućica našeg doma koja se prostirala do samog Dunava bila je, mož-

da, još lepša no pre. Naš stari baštenski paviljon, dobro očuvan, stajao je tu u svojoj svojoj lepoti, a stabla koja su ga okruživala dobila su, u toku godina, veličanstven uzrast. Isto je to bilo i sa preostalim stablima velike bašte. Kroz nju se stizalo do obale Dunava. Tu, neposredno iznad talasa te bujne reke, otvarao se na njenu drugu obalu i na bačku ravnicu izgled kojemu je retko naći ravna.

Za vreme tog svog boravka u očinskom domu pregledah sve njegove ormane, komode, ostave, sanduke i uverih se da su svi dokumenti našeg porodičnog arhiva i razne druge uspomene iz davnih dana na okupu. Nisam hteo da išta od toga ponesem u Beograd jer sam želeo da poslednje dane svog života proživim u svome rodnom domu, a mene da sahrane u našoj velikoj grobnici pored mojih roditelja i preminule braće.

No u životu ne vredi praviti odluke za daleku budućnost jer ne znamo ni šta nam nosi sutrašnjica. To se pokazalo i sa tim mojim namerama. Jer kada Nemci, aprila 1941. osvojiše Beograd, izgubih svaku vezu sa svojim rodnim mestom. Tek, malo po malo, doznadoh šta se onde, u Pavelićevoj Hrvatskoj, strašno dogodilo. O tome najžalosnijem dobu naše narodne istorije bolje je ne govoriti. No potrebno je da saopštim šta se dogodilo sa mojim rodnim domom, a prema pouzdanim izveštajima daljskih meštana.

Aprila meseca 1941, posle kapitulacije naše vojske, uđoše nemačke vojne jedinice i u Dalj. Vlast je preuzeo tamošnji ustaški tabor i onde konfiskovao sve

objekte i novac srpskih kulturnih i prosvetnih ustanova. Moj očinski dom nije konfiskovan, već okupiran jer su u nj smestila "Nemačka narodna skupina" – "Deutsche Volksgruppe" – i od njega stvorila svoj dom – "Deutsches Heim". Ti daljski Nemci štedeli su moj dom, a njegov nameštaj nisu oštetili ni razneli, već ga sav, kakav se zatekao, smestili u jednu sobu i čuvali pod ključem. A okućnica doma, bašta sa lepim paviljonom i sva stabla njena, ostala je neoštećena. To stanje održavano je do oktobra meseca 1944.

Pred nadiranjem naše oslobodilačke vojske, svi daljski Nemci, kao većina Nemaca u Jugoslaviji, iselili su se u Nemačku, a u moj dom uselio se jedan odred nemačke vojske koji je održavao red u selu i štitio povlačenje nemačke balkanske vojske. Tada se pojaviše sa one strane Dunava odredi naše oslobodilačke vojske, 8. Vojvođanska brigada, i počеше da bacačima uznemiruju Nemce koji su se još u Dalju nalazili. Ti Nemci, da bi sprečili prilaz neprijatelja preko reke, iskopaše u našem vrtu, a neposredno uz obalu Dunava, duboke streljačke rovove iz kojih su mogli Dunav držati po puščanom vatrom. U tim međusobnim borbama naš dom je dosta nastradao, no ne znam u kojoj meri. Znam samo ovo. Kada se Nemci povukoše iz Dalja, naš dom je bio opljačkana ruševina. Sva njegova unutrašnjost je raznesena u tolikoj meri da onde ne ostade ništa od njegova nameštaja, ni krevetnina, ni ostalo rublje, ni posude, a od biblioteke i arhiva ne ostade ni listić. Sa zgrade su poskidana i raznesena prozorska krila, a od krova razgrađene njihove grede.

Po oslobodenju Dalja, 13. aprila 1945, smešteni su u te ruševine našeg doma nemački bojni zarobljenici koji se zatekoše u selu i okolici, a po njihovom odlasku useliše se u nj naše traktoriste. Tom prilikom kuća je donekle opravljena, no da bi se traktorima omogućio ulaz u obe bašte, oborena je ograda koja ih je delila od ulice. I sva ta stabla koja se onde zatekoše moradoše ustupiti mesto traktorima. Naš lep baštenski paviljon zbrisan je sa lica zemlje; kada i čijom rukom, nisam mogao da doznam.

Dugo sam se lomio šta da učinim sa mojim domom. On je, prema onome što sam o njemu doznao, bio toliko oštećen da moja materijalna sredstva nisu bila dovoljna da ga dovedu u njegovo bivše stanje. Ipak odlučih da se raspitam u kakvom se stanju nalazi ta građevina. Zamolih svog rođaka Stojana Muačevića da me o tome izvesti. Od njega dobih ovo obaveštenje. Na njegovo pitanje šta je sa mojim domom i ko u njemu stanuje, Narodni odbor općine Dalj mu je odgovorio da se u ... dom uselila narodna milicija, a da se on ne može povratiti vlasniku jer da je istu kuću, a dozvolom od vlasnika uživao Kulturbund pa se stoga smatra da nemam prava na povratak te kuće.

Ovakvo obrazloženje oduzimanja vlasništva moje kuće me je vrlo iznenadilo, a i ogorčilo. Nemci nisu ni od koga tražili dozvole za svoje postupke u okupiranim oblastima. To saopštih svome bivšem đaku Božidaru Maslariću, potpredsedniku vlade Narodne republike Hrvatske. Na njegovu intervenciju priznato je meni, mom bratu Bogdanu i našoj sestri Vidi

vlasništvo nad tim domom, a Narodni odbor kotara Osijek otkupio ga od nas za sumu od 650 hiljada dinara.

15. jula 1954. oputovah u Osek da potpišem kupoprodajni ugovor o prodaji našeg doma u Dalju i primim ugovornu sumu na nj. Na povratku odande svratih u Dalj da se oprostim za navek sa svojim rodnim domom. Nadoh ga u ovom stanju: glavni deo njegov, kuća za stanovanje bila je opravljena. Njeni debeli zidovi i svodovi, stari više od stotinu leta, preživeli su sve bure tog doba. U kuću se uselila narodna milicija koja me je ljubazno dočekala. U razgovoru sa njom prošetah se kroz sve sobe njihove nastanbe. Razume se da su izgledale sasvim drukčije no nekada. Onda se prošetah kroz malu i veliku baštu, lišene njihovih nekadanjih stabala i cveća, i zaustavih se na obali Dunava. Tu neposredno uz nju, stajali su, nezatrpani, rovovi što su ih Nemci bili iskopali da bi sprečili prelaz naše oslobodilačke vojske preko reke.

Bacih još jedan, poslednji, pogled na svoj očinski dom i sedoh u auto, kojim sam se dovezao, da se vratim u Beograd. Tada mi se nametnuše ove misli. Svojina može biti pravna i duhovna. U ovom dobu u kojem živimo, pravna, privatna svojina gubi svoj nekadašnji značaj da bi postala svojinom opšte zajednice. To se dogodilo i sa mojom kućom, ali ona nije prestala da i dalje bude mojom duhovnom svojinom. Ona kamena ploča, uzidana na njoj, tapija je te svojine.

Moj put iz Dalja u Beograd vodio me pored daljskog pravoslavnog groblja. Onde

se zaustavih da posetim grobove svoje rodbine. Tri kamena spomenika i dve kamene ploče obeležavaju ih. Na njima su uklesana imena svih tih pokojnika. Ali te grobove niko više ne obilazi. Prekriliće ih korov, a te stubove i ploče razoriće vreme ili ljudska ruka. No i onda kada se to bude dogodilo, uspomena na sve te pokojnike tinjaće u mojim spisima kao kandilce koje se ne gasi.

/Isto, str. 777-779./

Od svega što se nekada nalazilo u mome domu ne ostade ništa. Ali se sa obale Dunava otvarao još uvek onaj nesravnjivi izgled na reku i njenu drugu obalu.

Oprostih se sa svim tim uspomena-
ma i svedočanstvima minulih dana.
Kada stupih na ulicu, upozoriše me
moji pratioci na jednu kamenu ploču
pričvršćenu na uličnom zidu kuće. Na
njoj su uklesane reči da sam se rodio
u toj kući.

Drugi o Milankovićevoj kući

(Đorđe Očić, Ljiljana Blagojević, Aleksandar Petrović)

Stara i ruševna, bliska nam a daleka, tajanstvena, bila je uoči Drugog svetskog rata zamandaljena, njeno dvorište s parkom koji se prostirao do same obale ograđeno bedemom, nepristupačno. Tek je Rat otvorio vrata Stare kuće i za vreme Endehazije u nju se uselio Kulturbund, a u dvorišnom parku i srpska školska deca čiji su roditelji prešli u rimokatoličku veru – bilo u samom Dalju, bilo u nekom logoru odakle su se

onda vratili – mogli su da s učiteljem “rade tjelesne vježbe”...

Neposredno posle rata “po oslobođenju od okupatora i domaćih izdajnika”, u kuću Milankovića uselila se traktorska stanica Zemljoradničke zadruge „Božidar Maslarić“: ispražnjena je soba u kojoj je Kulturbund smestio sve što se smatralo vrednim u celoj kući – nameštaj, slike, knjige, čemu se “po oslobo-

denju” izgubio svaki trag; oslobođen je i prostor za traktore – srušen je paviljon u parku, posečeno drveće; ostao je nekim čudom u životu jedan jedini stari bor; on i danas stoji kao usamljeni zeleni podsetnik na “crveno i crno” starog i novog vremena...; njegova krošnja bacala je senku i na Narodnu miliciju koja je svoju stanicu, iselivši traktorsku, ovde smestila...Kad je Milicija dobila novu zgradu, Stara kuća, i odranije prepuštena zubu vremena, a sad napuštena od svih zvaničnih stanovnika, postala je utočište beskućnika, ljudi i pasa lualica – nezbrinutih, socijalnih i ostalih slučajeva. Jedini zvanični akt iz tog vremena koji se ticao Stare kuće bio je pisani odgovor osečkih vlasti – reakcija na zahteve Daljaca, upućenih u život i stvaralaštvo Milutina Milankovića; u tom odgovoru se navodi: dotična kuća, budući da nema povijesnih niti umjetničkih značajki ne može se smatrati objektom koji treba obnavljati, a k tomu, za njen možebitni popravak nedostaje sredstava, te jedino što bi došlo u obzir jeste da se, kada dođu bolja vremena, na istom mjestu izgradi nešto novo i korisno, itd.

/Đorđe Očić, Zapis o astronomu (Otkrivanje Milankovića) u: Stvaralaštvo Milutina Milankovića, 209. str. 411-412. SANU, Beograd, 2009./

Kroz zapise o kući, Milanković opisuje svu složenost kuće kao središta, i to kroz pisanje o odnosima tame i svetla, težine i lakoće, starine i modernosti, zatvorenosti i otvorenosti i kontrastima između teških zasvedenih odaja i visokih tihih soba na spratu. Pišući o daljskoj kući, on govori i o finim prostornim odnosima unutraš-

njeg i spoljnog prostora kuće i bašte, o osećaju sigurnosti i zaštićenosti pod svodovima prizemlja, kontemplativnom prostoru sprata i sanjalačkom prostoru baštenskog paviljona i bašte otvorene ka Dunavu... (Za) Milankovića kuća je i pozornica drame porodičnog života, ona je mesto u kojem se ljudi rađaju, žive i umiru.

/Ljiljana Blagojević, Zapisi Milutina Milankovića o kućama i gradovima u: Stvaralaštvo Milutina Milankovića, str. 163., SANU, Beograd, 2009./

...Slika Dunava koji otkida komad po komad zemlje bila (mu je) toliko važna. I on je verovatno zbog toga ceo život tragao za nečim što je stalnije, što ostaje isto u svim menama i nije se mogao zadovoljiti ni uspešnim zanimanjima koja nisu mogla da mu ponude tu postojanost.

/Aleksandar Petrović, Ciklusi i zapisi (Opus solis Milutina Milankovića), str 31., SANU, Beograd, 2009./

Roditeljska kuća je bila učionica bez zidova u kojoj se Milanković zagledao u obrise svoje ličnosti, upućivao se u temeljne vrednosti porodične zajednice, upoznao se, dokle je pogled u prošlost mogao da dopre, sa njenim usponima i padovima. Povesti značajnih članova, koje su prepričavane u porodici, kao i dodir sa živim rođacima bili su prvi, i, kasnije će se pokazati, više nego plodan izvor obrazovanja koji je zauvek odredio Milutina. Tu je stekao pogled na svet, izgradio moralni integritet, pronašao svoju veru, učvrstio odnos prema znanju i našao čvrsta uporišta sopstvenog identiteta. */Isto, str. 31./*

Kronologija rodne kuće Milutina Milankovića

NAJSTARIJI DIO KUĆE IZGRAĐEN JE SREDINOM 18. VIJEKA

Pojedini delovi kuće sazidani su, preziđivani i doziđivani u raznim dobima prošloga (19. st. – nap. prir.), a možda i pretprošloga veka (18. st. – nap. prir.).

/Milutin Milanković, Uspomene, doživljaji i saznanja, str. 39., SANU, Beograd, 1979./

Što sam docnije mogao naći i napismeno, to se još tada na prvi pogled dalo uočiti – da je kuća Milankovića najstarija građevina ne samo u Dalju, nego i u celoj okolini... Stara je to kuća, starija, bilo je očigledno, i od samog, mnogo većeg, monumentalnog Dvora (izgrađenog 1758. god. – nap. prir.), najzapadnijeg pravoslavnog patrijaršijskog zdanja. /Đorđe Očić, Zapis o astronomu (Otkrivanje Milankovića), str. 411., u: Stvaralaštvo Milutina Milankovića, SANU, Beograd, 2009./

OKO 1830. MILANKOVIĆI KUPUJU KUĆU

Kuću u kojoj sam se rodio nasledio je moj otac od moga dede, a deda je kupio početkom tridesetih godina prošloga veka (19. – nap. prir.), ako se dobro sećam, od nekakvog Kuzmanovića ili Krsmanovića, koji je, verovatno, i sam bio trgovac, jer ceo raspored kuće govori da je naročito sazidana za taj posao.

/Milutin Milanković, Uspomene, doživljaji i saznanja, str. 39., SANU, Beograd, 1979. /

1868. PREZIĐIVANJA I ZNAČAJNE PROMJENE U STRUKTURI KUĆE

Prvi sprat te stare zgrade, predočen na priloženoj manjoj slici, prezidan je godine 1868. Do preziđivanja, došlo je zbog toga da bi se drveni doksat toga sprata zamenio zidom.

/Isto, str. 39/

OKO 1870. DEFINIRANJE IZGLEDA MLAĐIH DIJELOVA KUĆE

Ostali delovi kuće mlađeg su doba. Svoj definitivni oblik dobiše tek sedamdesetih godina prošloga stoleća (19. – nap. prir.). U to doba moj otac bio je razvio u većoj meri svoju poljoprivrednu delatnost. Za njegovo vinogradarstvo bio mu je potreban dublji i prostraniji podrum no onaj što se nalazio pod starom zgradom. Zato je celu sporednu zgradu sa ulice prezidao, a ispod njenih prostorija... položio zasvođen podrum, dug preko dvadeset metara. U to doba podignute su ili prezidane i ostale gospodarstvene zgrade oko avlije, a ona patosana ciglom i spojena Dunavom podzemno položenim odvodnim kanalom. / Isto, str. 40./

1879. RODIO SE MILUTIN; IZGRAĐEN BAŠTENSKI PAVILJON

Svoju građevinsku delatnost završio je moj otac i, u neku ruku, krunisao podizanjem baštenskog paviljona... Taj paviljon bio mi je vršnjak, jer je sazidan iste godine kada sam se rodio. Iste godine posađena su i ona stabla... a među njima i ona dva bora koja su me svojim rastom desetostruko nadmašila. / Isto, str. 40../

1889. MILUTIN NAPUŠTA RODNU KUĆU I ODLAZI NA ŠKOLOVANJE U OSIJEK; OD TADA ĆE U KUĆI BITI GOST

Kad svrših desetu godinu, moradoh poći u Osek, u srednju školu. Na dan mog odlaska skupiše se u dvorištu svi naši mlađi, trgovački pomoćnici, kočijaši, vinogradžije, kravar, ciglar, podrumar i ostala služinčad da se oproste od mladog gospodara. Svi su oni, pa i ja sam, bili ubedeni da će od mene nešto veliko postati. Zato ih primih milostivo i oprostih se sa svima ljubazno, no sa punim dostojanstvom. Ali kad sedoh pored majke u kola, ja briznuh u plač, a oni zaridaše svi odreda; kuvarica Roza brisala je silne suze svojom keceljom. Od onog trenutka, koji se tako duboko urezao u mojoj pameti, ja sam bio, sve do danas, u stvari, samo gost u svom očinskom domu.

/M. Milanković, Kroz vasionu i vekove, str. 196., Zavod za udžbenike, Beograd, 2008./

1889 – 1904. MILUTIN SVE LJETNE RASPUSTE PROVODI U RODNOJ KUĆI

...U očinskom domu ostadoše samo naša majka, baba, i obe sestre sa svojom guvernantom. Ali za vreme školskih raspusta, ožive opet naša kuća. Mi se vratismo i povedosmo sa sobom prvu partiju naših bratića i vršnjaka. / Isto, str. 198. /

1909. SMRT BRATA VOJE

Četvrtog februara 1909. godine preminu moj brat Voja u Dubrovniku, gde je... provodio zimske mesece. Majka otputova s bratom Bogdanom u Dubrovnik da odande prenesu telo pokojnika u Dalj, a ja krenuh, posle skoro besprekidnog četvorogodišnjeg odsustvovanja, u svoj ojađeni očinski dom. Kada ga sagledah, srce mi se steže, osećajući da će suskoro sasvim opusteti. Ni ja ni moj brat Bogdan nećemo biti u stanju da ga od toga spasemo. Mene je moj poziv odveo na drugu stranu, a Bogdan završavaše u ono doba svoje studije, pa će i njega profesorski poziv baciti daleko od našeg rodnog doma. Prva dužnost koja me u Dalju dočeka bila je da, pre no što smrtni ostaci našeg Voje stignu onamo, proširim

našu porodičnu grobnicu napunjenu dupkom našim starim pokojnicima. Dom se oburva-vao, a grobnica se dozidivala.

/M. Milanković, Izabrana dela; Uspomene, doživljaji i saznanja, str. 397., Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.

1914. AUSTRO - UGARSKA HAPSI MILANKOVIĆA KOJI SE U RODNOJ KUĆI NALAZI NA SVADBENOM PUTOVANJU I ŠALJE GA U LOGOR U NEŽIDERU

...I tako se jednog jutra pojavi preda mnom žandar poslan iz Oseka. – Imam – reče – naređuje da vas, peršup, otpratim u garnizonski zatvor u Oseku. /Isto, str. 481./

1920 . MILUTIN VRŠI OPRAVKE NA KUĆI

...Prikupih zidare i dundere, a Tinka žensku poslugu, a nabavih i potrebni građevinski materijal. Za mesec dana kuća bi opravljena i pokrivena novim krovom, imanje zatarabljeno, korov iskrčen, a šiprag na obali Dunava sakresan. /Isto, str. 527./

1922. POSJETA DRAGIH PRIJATELJA

...za vreme tog našeg boravka u Dalju dođoše mili gosti za nekoliko dana boravka. To su bile moje kolege, profesori beogradskog Univerziteta Pavle Popović i Tihomir Đorđević, dva prisna prijatelja. /Isto, str. 528./

OD 1925. DO 1937. MILUTIN RIJETKO DOLAZI U DALJ; KUĆU ODRŽAVA NJEGOV BRAT BOGDAN, PROFESOR ROMANISTIKE U SARAJEVU I POZNATI MUZIKOLOG

Moj brat Bogdan, koji se oženio 1917, živeo je u Sarajevu kao profesor gimnazije. Kada su mu njegove dve ćerčice porasle, provodio je sve svoje letnje raspuste u Dalju. /Isto, str. 529./

1937. MILUTIN JE U DALJU, NA SVADBI BRATOVE KĆERI

Za vreme tog svog boravka u očinskom domu pregledah sve njegove ormane, komode, ostave, sanduke i uverih se da su svi dokumenti našeg porodičnog arhiva i razne druge uspomene iz davnih dana na okupu. Nisam hteo da išta od toga ponese u Beograd jer sam želeo da poslednje dane svog života proživim u svome rodnom domu, a mene da sahrane u našoj velikoj grobnici pored mojih roditelja i preminule braće. / Isto, str. 777./

1941. U KUĆU SE USELJAVA NEMAČKA NARODNA SKUPINA (DEUTSCHE VOLKSGRUPPE) SASTAVLJENA OD DALJSKIH FOLKSDOJČERA I PRETVARA KUĆU U SVOJ DOM – DEUTSCHES HEIM

Ti daljski Nemci štedeli su moj dom, a njegov nameštaj nisu oštetili ni razneli, već ga sav, kakav se zatekao, smestili u jednu sobu i čuvali pod ključem. /Isto, str. 777. /

1945. KUĆA JE OPUSTOŠENA

Kad se Nemci povukoše iz Dalja, naš dom je bio opljačkana ruševina. Sva njegova unutrašnjost je raznesena u tolikoj meri da onde ne ostade ništa od njegova nameštaja, ni krevet-

nina, ni ostalo rublje, ni posuđe, a od biblioteke i arhiva ne ostade ni listić. Sa zgrade su poskidana i raznesena prozorska krila, a od krova razgrabljene njihove grede.

/Isto, str. 777./

1945. U KUĆI SU SMJEŠTENI NJEMAČKI ZAROBLJENICI, A POTOM SE USELJAVA TRAKTORSKA STANICA ZEMLJORADNIČKE ZADRUGE "BOŽIDAR MASLARIĆ"

...da bi se traktorima omogućio ulaz u obe bašte, oborena je ograda koja ih je delila od ulice. I sva ta stabla koja se onde zatekoše moradoše ustupiti mesto traktorima. Naš lepi baštenski paviljon zbrisan je sa lica zemlje; kada i čijom rukom, nisam mogao da doznam.

/Isto, str. 778./

OKO 1950. U KUĆU SE USELJAVA NARODNA MILICIJA

Tokom narednih godina Narodna milicija vrši niz građevinskih zahvata mijenjajući izgled kuće i prilagođavajući ga svojim i narodnim potrebama (skida krov i stavlja niži, pod tupljim uglom, pregrađuje sobe, mijenja zasvođen strop ravnim u bivšoj trgovačkoj radnji i sl.)

Na raspitivanje o statusu svoje kuće i ko u njoj stanuje Narodni odbor općine Dalj je odgovorio da se u ... dom uselila narodna milicija, a da se on ne može povratiti vlasniku jer da je istu kuću, a dozvolom od vlasnika uživao Kulturbund pa se stoga smatra da nema(m) prava na povratak te kuće. Ovakvo obrazloženje oduzimanja vlasništva moje kuće me je vrlo iznenadilo, a i ogorčilo. Nemci nisu ni od koga tražili dozvole za svoje postupke u okupiranim oblastima. To saopštih svome bivšem đaku Božidaru Maslariću, potpredsjedniku vlade Narodne republike Hrvatske. Na njegovu intervenciju priznato je meni, mom bratu Bogdanu i našoj sestri Vidi vlasništvo nad tim domom, a Narodni odbor kotara Osijek otkupio ga od nas za sumu od 650 hiljada dinara. /Isto, str. 777./

1954. GODINE MILUTIN MILANKOVIĆ POTPISUJE U OSIJEKU KUPOPRODAJNI UGOVOR ZA KUĆU; POSTAVLJENA SPOMEN PLOČA NA KUĆU

Na povratku odande svratih u Dalj da se oprostim za navek sa svojim rodnim domom... U kuću se uselila narodna milicija koja me je ljubazno dočekala...Kada stupih na ulicu, upozoriše me moji pratioci na jednu kamenu ploču pričvršćenu na uličnom zidu kuće. Na njoj su uklesane reči da sam se rodio u toj kući. /Isto, str. 777./

1979. GODINE, O STOGODIŠNJICI MILANKOVIĆEVOG ROĐENJA REGIONALNI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE OSIJEK PROGLAŠAVA KUĆU NEPOKRETNIM SPOMENIKOM KULTURE POD REG. BROJEM 586; DONESENA ODLUKA JAZU I SANU O OBNOVI KUĆE

1980. IZ KUĆE SE ISELJAVA NARODNA MILICIJA

OD 1980 – DO 1989. KUĆA POSTAJE UTOČIŠTE BESKUĆNIKA, LJUDI I PASA LUTALICA – NEZBRINUTIH, SOCIJALNIH I OSTALIH SLUČAJEVA. /Đ.O./

1989. O 110-TOJ GODIŠNJICI MILANKOVIĆEVOG ROĐENJA IZRAĐEN KONZERVATORSKI ELABORAT I TROŠKOVNIK OBNOVE KUĆE; PREDVEČERJE RATA OBUSTAVILO SVE AKTIVNOSTI

OD 1991. DO 1995. KUĆA SLUŽI KAO SKLADIŠTE GORIVA I MAGACIN ORUŽJA, S DVOSTRUKIM KLJUČEM, U SKADU S VENSOVIM PLANOM

OD 1994. DO 2004. NEKOLIKO BEZUSPJEŠNIH POKUŠAJA DA SE KRENE S OBNOVOM KUĆE; U KUĆI VIŠE NIKO NE ŽIVI – ONA POSTAJE OPASNA PO ŽIVOT ČAK I ZA PROLAZNIKE

2005. NAČELNI DOGOVOR PREDSTAVNIKA HRVATSKE I SRPSKE VLADE O ZAJEDNIČKOJ OBNOVI KUĆE

2006. – 2007. GRAĐEVINSKI RADOVI NA KUĆI; NAZIDANA OGRADA OKO CIJELOG KULTURNOG DOBRA

2008. UNUTRAŠNJE UREĐENJE KUĆE

POSTAVLJANJE DIJELA STALNE IZLOŽBE O ŽIVOTU I DJELU MILUTINA MILANKOVIĆA

ZAPOČETI RADOVI NA UREĐENJU DVORIŠTA – PARKOVNE CJELINE UZ RODNU KUĆU MILUTINA MILANKOVIĆA

U OBNOVLJENOJ KUĆI ODRŽAN MEĐUNARODNI NAUČNI SIMPOZIJUM "STVARALAŠTVO MILUTINA MILANKOVIĆA"

2009. DOVRŠEN NAJVEĆI DIO STALNE POSTAVKE IZLOŽBE

DOVRŠENO UREĐENJE DVORIŠTA

IZRAĐENA I MONTIRANA SJENICA (BAŠTENSKI PAVILJON)

OBILJEŽENA 130. GODIŠNJICA ROĐENJA MILUTINA MILANKOVIĆA

OSNOVAN KULTURNI I NAUČNI CENTAR "MILUTIN MILANKOVIĆ"

Od ruševine do kulturnog i naučnog centra “Milutin Milanković”

(Zapis o dijalektičkom materijalizmu i baroknom klasicizmu)

Đorđu Očiću

S Milankovićem se nisam sreo tokom školovanja, niti ga se moglo naći u novinama, vidjeti na TV, čuti na radiju... Taj pripadnik univerzitetske “matematičke klike” koji će umrijeti “nepopravljiv”, ne prihvativši dijalektički materijalizam, brižno je sklonjen iz vidokruga pionira malenih i zlatne mladeži. Čak ni 1976. godine, kada su Amerikanci,

bušeći okeansko dno, pronašli potvrdu njegove teorije a časopis Science (br. 194) donio dokaze o njenoj tačnosti, nakon višegodišnjih istraživanja u projektu CLIMAP, koji su iznijeli Hejs, Imbri i Šeklton u tekstu “Varijacije Zemljine orbite – pejsmejkeri ledenih doba”, Milanković se, izvan najužih naučnih krugova, ne spominje.

Kao i uvijek, sudar fikcije i fakta bio je razočaravajući. Čini se da su ogromni gabariti spratne kuće, u odnosu na okolne prizemnice, pojačavali utisak ružnoće i propadanja.

Moj prvi susret s Milankovićem desio se 1979. godine, pri obilježavanju stogodišnjice njegovog rođenja. Slučaj je htio da se par godina kasnije zaposlim u Dalju. Jedan stari Daljac se sjeća da mu je Božidar Maslarić Brato, takođe Daljac, španski borac visokog kominternovskog ranga, potpredsjednik vlade Narodne Republike Hrvatske, za Milankovića govorio da je "po znanju među šest ljudi na svetu". Ubrzo mi je do ruku došao roman Daljca na privremenom boravku u Beogradu, Đorđa Ocića, "Smrt u Erdabovu" koji je posvećen Milutinu Milankoviću. Čitanje tog odličnog romana uvelo me je u svijet naučnikovih Uspomena, doživljaja i saznanja, koji spadaju među najbolja memoarska djela srpske literature. Čitanje memoara zaintrigiralo me je da vidim naučnikovu rodnu kuću i pogled na Dunav iz njene bašte koje je Milanković uzdigao na mitski nivo. Kao i uvijek, sudar fikcije i fakta bio je razočaravajući. Čini se da su ogromni gabariti spratne kuće, u odnosu na okolne prizemnice, pojačavali utisak ružnoće i propadanja. Neorealistični prizor kuće, izgrađene u barokno – klasicističkom stilu, ukazivao je na tri nakrivljena odžaka na kući davno obojenoj u oker, gdje se ispod mal-

tera otpalog s fasade ukazuju ogoljene, vlagom nagrižene cigle. Zamusana stakla iza gitara, natrula i iskrivljena ulazna vrata i mjestimično srušena oграда dodatno doprinose žalosnom prizoru. Iz otvora kuće viri nekoliko cijevi šporeta na drva; dvorištem se muvaju ljudi sa socijalnog dna kasnog socijalizma. Jedino je još pogled na Dunav i bačke ritove ostao veličanstven, onakav kakvog ga je naučnik dočarao.

Godine 1994. počinjem da radim kao direktor Srpskog kulturnog centra "Dimitrije Isailović" u Dalju, što me dovodi u neposredni dodir s Milankovićevom kućom i nameće, bar moralnu, obavezu da se nešto učini s njenom obnovom. Kuća je već prava ruševina – šupalj krov, bez stakala na prozorima, s ciglom koja se kruni s fasade, s dvorištem zaraslim u neprohodni korov i visoko šiblje. Jedino još stari bor, s impozantne visine, svjedoči o nekadašnjem sjaju i slavi baroknog klasicizma i dvorišta uređenog po bečkim mustrama.

Narednih godina s Đorđem Očićem vodim beskrajne noćne razgovore o kući i njenoj budućnosti. Maštamo o tome kako

će kuća izgledati i čemu će sve služiti: spomen sobe Milutinu i svim značajnim Milankovićima (Todoru, Urošu, Milanu, Bogdanu...), spomen sobe svim poznatim Daljcima i onima koji su u Dalju živjeli i stvarali, zavičajna zbirka, etnografski muzej, biblioteka... Đorđe priča da će kući pokloniti svoju etno zbirku u ambaru; da će cijeli ambar prenijeti u Milankovićevo dvorište. Govori o Milankovićevoj ostavštini u depou SANU, o njegovoj radnoj sobi, o ličnim predmetima koji će svi, jednoga dana, naći svoje mjesto u naučnikovoj kući.

Ali, trebalo je da prođe gotovo petnaest godina da bi dio naših maštarija postao stvarnost. Drago mi je da je Đorđe dočekao da vidi obnovljenu kuću; fotografiju sam odmah uvećao i poslao mu je. Držao ju je iznad stola, pored fotografija Jakova Ignjatovića, Milana Kašanina i Milutina Milankovića. Žao mi je što nije doživio da vidi izložbu i što u dvorištu, pod sjениcom, nismo popili po čau vina.

Od 1995. godine bilo je nekoliko pokušaja da se krene s obnovom kuće. Najagilnija je bila grupa bivših Osječana, na čelu s dr Vladimirom Jakanovićem i Brancom Jeremićem. I pored velike energije, vremena i truda, sve je ostalo na mrtvoj tački. Iz ove akcije bar je nastala brošura o Milankoviću i bista ispred fakulteta za fiziku u Novom Sadu.

A kuća je oronjavala sve više; ne samo da je postalo opasno u nju ulaziti, nego i pored nje prolaziti. Pokazivali smo ovu našu tugu i sramotu svim gostima koji su nas posjećivali krajem prošlog i počet-

kom ovog milenijuma, nadajući se da će naići neko i razvezati ovaj Gordijev čvor.

Slučaj je htio da se, u septembru 2005., na predstavljanju knjige "Milutin Milanković i Matica srpska" Božidara Kovačeka, tada predsjednika Matice, nađu Aleksandar Popović, tadašnji ministar nauke u Vladi Republike Srbije, sadašnji potpredsjednik Vlade RH Slobodan Uzelac, sada ministar MZOŠ Republike Hrvatske Radovan Fuks, državni tajnik u MZOŠ Želimir Janjić, nekoliko značajnih naučnika, političke vođe Srba u Hrvatskoj i predstavnici lokalne samouprave. Aleksandar Popović, atletičar, šampion bivše države u sprintu, hemičar po obrazovanju, poreklom iz okoline Đakova, bio je dobro upoznat s Milankovićevim djelom i ugledom u svjetskoj nauci. Na osnovi priče o kući i iznosu sredstava potrebnih za njenu obnovu, predložio je da dvije vlade zajednički obnove naučnikovu rodnu kuću, što je načelno prihvaćeno.

Cijela priča potom se svela na to da je zalaganjem A. Popovića Vlada Republike Srbije obezbijedila sredstva za građevinsku obnovu kuće, s očekivanjem da će Republika Hrvatska financirati opremanje kuće i uređenje dvorišta. Građevinski radovi su započeti krajem 2006. a dovršeni u proljeće 2007. godine. Daljnje radove na opremanju kuće i dvorištu preuzela je na sebe opština Erdut, uz skromna sredstva koja su svake godine pristizala iz Ministarstva kulture Republike Hrvatske. To je znatno usporilo dovršetak radova – postavljanje stalne izložbe o životu i djelu Milutina Milankovića, opremanje radnog prostora u kući, ozelenjavanje i

popločavanje dvorišta, postavljanje paviljona...Tek zalaganjem potpredsjednika Vlade RH Slobodana Uzelca, u 2009. godini, u kojoj pada 130-ta godišnjica Milankovićevog rođenja, veliki dio posla priveden je kraju.

Od 24. maja 2008., kada je u kući održan međunarodni naučni skup "Stvaralaštvo Milutina Milankovića", pa do jeseni 2009. godine, organizovano je u kući nekoliko učiteljskih seminara, književnih večeri, tribina, okruglih stolova, predstavljanje projekata, otvoren ekološki info - punkt. Sto trideseta godišnjica Milankovićevog rođenja obi-

lježena je krajem maja međunarodnim okruglim stolom o klimatskim promjenama, predstavljanjem zbornika radova "Stvaralaštvo Milutina Milankovića", predstavljanjem knjige Aleksandra Petrovića Ciklusi i zapisi (Opus solis Milutina Milankovića) i izvođenjem audio drame "Putnik kroz vasionu i vekove" Olge Savić, uz muziku Vere Milanković.

U kući je, u prizemlju, uređena stalna postavka izložbe o Milankovićevom životu i djelu i Milutinova spomen soba koje je dizajnerski realizovao studio "Mit" iz Osijeka. Na spratu je

višenamjenska sala s pedeset mjesta, buduća informatička radionica i mala naučna radionica. U kući je i ekološki punkt s časopisima, knjigama i audio - vizuelnom gradom iz nauke - astronomije, ekologije, geografije, geofizike... U planu je da se na pogodnom mjestu postavi teleskop kako bi posjetioci mogli da posmatraju zvjezdano nebo nad Dunavom kako je to činio Milanković, uz tvrdnju da je taj prizor čaroban.

Krajem avgusta osnovan je i počeo s radom Kulturni i naučni centar "Milutin Milanković", sa sjedištem u naučnikovoj rodnoj kući u Dalju.

Milanković je želio da provede starost i umre u svojoj rodnoj kući. To mu, zalaganjem ondašnjih vlasti, nije omogućeno. Godine 1966. njegovi posmrtni ostaci preneseni su u porodičnu grobnicu daljskog pravoslavnog groblja. Ovdje počiva skupa s roditeljima, braćom, sestrama i brojnim precima među kojima je bilo i seljaka i ratnika, oficira, generala, dvorskih savjetnika, narodnih tribuna, pronalazača, filozofa...

Milutin Milanković se vratio, zauvijek, i u svoj očinski dom. Dobro došao kući!

Đorđe Nešić

